

Palliatief kan men door uitlepeling (liefst zoo grondig mogelijk) aan de patiente groote diensten bewijzen. Men kan daarmee het leven aanmerkelijk verlengen en de pijnen en uitvloeyingen voor geruimen tijd zelfs geheel doen verdwijnen. Het kan zijn nut hebben na de uitlepeling sterke caustica te appliceeren.

Dr. GEYL.

BOEKBEORDEELING.

Die sanitäre Bedeutung des verlängerten Aufenthaltes auf den deutschen Nordsee-Inseln, insonderheit auf Norderney, von Prof. Dr. F. W. BENEKE, in Marburg. Norden und Norderney. Verlag von H. BRAAMS, 1881.

Terwijl geschriften van badartsen gewoonlijk weinig de aandacht trekken en door de medici als orationes pro domo worden gewantrouwd, hebben we hier eene aanbeveling van eene badplaats door iemand die geen badarts is en zich eene welverdiende reputatie verworven heeft. Het geschrift verdient dan ook wel de aandacht, ware het slechts omdat voor zoover mij bekend is BENEKE de eerste is die er op aandringt zeebad- of liever zeeluchtturen, evenals te Davos geschiedt, ook gedurende het wintersaizoen uit te strekken en wel bij die vormen van constitutioneele zwaktetoestanden, die scrophulosis of phthisis genoemd worden of er meê verwant zijn. Gaan we de theoretische bespiegelingen, die BENEKE voor dien raad aanvoert en die, wat bij BENEKE's geschriften wel eens meer het geval is, wel een weinig speculatief mogen worden genoemd, voorbij, zoo vinden we in de eerste plaats eene sterftestatistiek van Norderney, waaruit blijkt, dat in een tijdvak van 14 jaren van de aborigines aan phthisis gestorven zijn in verhouding van 14.2 op 10.000, eene sterfte, die BENEKE zeer gering noemt, daar ze in dezelfde jaren in Bremen, Hamburg, Frankfort en andere groote steden drie- tot viermaal grooter en, wat misschien nog meer bewijst, in Nederland 25.9 bedroeg. Ref. kan niet ontkennen, dat het door BENEKE voor Norderney gevonden sterftecijfer aan phthisis klein is, doch als men het niet met groote steden maar met plattelandsstreken vergelijkt, blijkt het toch ook zoo heel klein niet te zijn. Immers vond hij (dit *Tijdschrift*, 1875) de phthisissterfte op het platteland der provincie Zeeland van 14—20 per 10.000, 14 op het eiland Tholen.

Daar komt nu echter nog iets anders bij. In de specificatie der sterfgevallen aan phthisis wijst BENEKE nu en dan, als praedisponerend oorzakelijk moment, op „Trunksucht” van den patient. Dit bevreemdt mij vooral daarom, omdat er alle reden bestaat om aan te nemen, dat, hoeveel kwaads men ook en vooral thans op rekening van den „drankduivel” pleegt te stellen, hij in dit opzicht belasterd wordt en het misbruik van sterken drank de ontwikkeling van phthisis eer tegengaat dan bevordert, zoodat het niet onwaarschijnlijk is, dat aan het enorme verbruik van spiritualia op Norderney — volgens officieele gegevens 43 liter per inwoner 1), dus viermaal meer dan in Nederland — zoo

---

1) Men zal geneigd zijn een groot deel van die consumptie van spiritualia op rekening van de badgasten te stellen. Stelt men den verblijftijd der 8252 badgasten op

niet het leeuwenaandeel dan toch zeker een aandeel in het oorzakencomplex van die geringe phthisissterfte toekomt.

Uit de uitvoerige meteorologische berichten, in de brochure aanwezig, blijkt, dat Norderney een zeeklimaat heeft, zachte winters en koele zomers; dat het er veel regent en de lucht er vochtig is; dat het er veel waait, meest uit het Z.W. en N.W. en eindelijk dat het ozongehalte der lucht er grooter is dan te Bremen, welke laatste mededeeling, nu het twijfelachtig is of er wel eene bruikbare methode bestaat om het ozongehalte der lucht quantitatief te bepalen, weinig gewicht in de schaal legt.

BENEKE laat daarop zonderlinge experimenten volgen. Hij vulde een flesch, in welks kurk een thermometer was ingeschoven, met laauw water en mat den tijd die dat water noodig had om van 45° tot 35° af te koelen. Die tijdruimte was aan het strand, bij sterken wind en bij lage luchttemperatuur korter dan binnenskamers, terwijl ze eindelijk ook korter bleek te zijn dan in Zwitserland, te Davos en St. Moritz, waar hij dezelfde proef herhaalde. Ik noem die experimenten zonderling, omdat, tenzij onze noties van warmte-physica onjuist waren, dit resultaat noodzakelijk volgen moest en het ook zeer goed verklaarbaar is, dat de vochtige zeelucht een betere warmtegeleidster dan de drooge berglucht moet zijn. Ook zonder die proeven had BENEKE dus gerust kunnen beweren, dat de sterke onttrekking van warmte, die het menschelijk lichaam aan de zeekust ondergaat en die, blijkens de ervaring, zelden tot verkouding leidt, een der machtigste momenten tot vermeerdering van het stofverbruik, tot verbetering van den eetlust zijn moet.

Omtrent de logeergelegenheden, den kost, de reisgelegenheden enz., zijn BENEKE's mededeelingen zeer gunstig; vooral de eerste schijnen overvloedig. Immers waren 1 December 1880, bij eene bevolking van 2108 inwoners, te Norderney 2649 logeerbedden aanwezig. Als badplaats schijnt Norderney, wat bad- en strandinrichtingen betreft, de voorkeur te verdienen boven velen onzer Nederlandsche zeebaden. Immers is het eene bekende zaak dat de kleine economie van den grooten Rijkskanselier meëbrengt, van Staatswege de badplaatsen zooveel mogelijk te verbeteren en te verfraaijen, ten einde te voorkomen dat de Duitschers hun geld buitenslands gaan verteren. Het badverkeer schijnt dan ook vooral uit Duitschers zamengesteld. Immers logeerden er in 1880 7723 Duitschers tegen 529 vreemdelingen, onder welke laatste Nederland met een contingent van 128 personen sterk vertegenwoordigd was. A. P. F.

B E R I G T E N.

BUITENLAND.

LONDEN. — De tropische hitte in de week, eindigende 16 Julij, deed vooral haren invloed op de kindersterfte gelden. Het sterftecijfer aan diarrhoea, hetgeen in de drie vorige weken 44, 72 en 135 bedroeg, klom tot 292, waaronder 236 kinderen beneden

vier weken, dan kan men rekenen dat feitelijk de bevolking er door toencemt met 688, die gezamenlijk met de 2108 inwoners consumeeren 2108×43 liters, dus gemiddeld 32 liter ieder, zijnde eene consumptie, nog driemaal grooter dan in Nederland.